

В.С.Білецький,
доктор технічних наук,
професор Донецького національного технічного університету,
шеф-редактор аналітично-інформаційного журналу “Схід”

РОЛЬ ФАХОВИХ ВИДАНЬ У РОЗВИТКУ І ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ЗНАНЬ

У назві нашого повідомлення, на перший погляд, приховане певне протиріччя, контрверза. І стосується воно понять “фаховість” та “популяризація”. Дійсно, *фахові видання*, в сучасному їх розумінні – то спеціальні наукові видання – періодичні, монографічні тощо, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт. Їм притаманні специфічні ознаки – наукова новизна, спеціальна термінологія, аналітичний, академічний стиль викладу без його спрощення (популяризації). *Популяризація* ж – то виклад знання в доступній, дохідливій формі, поширення серед народних мас надбань вітчизняної та світової культури, пропаганда знань. Отже, так як власне фахова праця, не може бути спрощена задля її доступності для широкого загалу, то й функцію популяризації фахові видання не можуть і не повинні виконувати – це область інших – *науково-популярних* видань. Так видається на перший погляд і важко що закинути саме такій логіці.

Разом з тим, реалії сучасного періоду розвитку науки, в першу чергу в гуманітарній галузі, мають декілька специфічних особливостей.

По-перше, сьогодні в науковій сфері поширилося явище, яке дістало назву *Volks-science* – це підміна власне наукового підходу науково-популярним, спрощеним, спримітивізованим і тому неспроможним сягати фундаментальних рівнів, а часто і хибним в своїй основі, що випинає одні факти, сторони пізнання і притлумлює, замовчує інші. *Volks-science* поширилося як в західному світі, так і на теренах пострадянських країн, охопило історію, соціологію, філософію, меншою мірою – точні науки. Не будемо зупинятися на причинах цього явища – то предмет спеціального

дослідження. Але зрозуміло, що популяризація такої “популярної науки” дає не тільки подвійний ефект спрощення, але й подвійний ефект віддалення від істини, більше того – викривлення істини, інколи навіть повний відхід від наукового знання. Яка роль в цьому плані фахових видань? Дослідити явище *Volks-science*, показати його корені, причини появи, негативні сторони, опрацювати способи протидії науки псевдонауковим явищам. Крім того, сам процес *популяризації* знань повинен відштовхуватися не від ерзац-науки (псевдо-науки - *Volks-science*), а від фахових наукових видань. В цьому важлива роль останніх як своєрідного “очищувача” наукових і науково-популярних робіт від псевдо-наукових посилів *Volks-science*.

Ми глибоко переконані, що *популяризувати* наукові знання можуть і повинні власне *фахівці (люди науки)*, які глибоко розуміють предмет популяризації, його суть, історію та перспективи, а не *аматори (люди Volks-science)*, які не пройшли відповідної школи, зокрема *школи фахових видань*, розуміють предмет поверхово, недосконало.

По-друге, сьогодні триває перехідний період трансформації нашого суспільства, який без сумніву заторкує і наукову сферу. Методологія притаманна марксистсько-ленінській філософії, а особливо її джерельна база сьогодні попри відкритість нашого суспільства, залучення світових надбань в сферу досліджень і освіти об’єктивно займають ще сильні позиції. І це триватиме доти, доки відбуватиметься переосмислення пройденого нами цивілізаційного шляху (зокрема в ХХ ст.), інтеграції зі світовою культурою (чи радше знаходження свого *нового місця* в системі координат світової культури), виходу з маргінального стану радянської субкультури, а також появи *нового покоління науковців*, які сформувалися не на старих цінностях радянського суспільства. В цей період роль фахових видань надзвичайно важлива і багатопланова. Фахові видання, зрозуміло, прямим чином задіяні в процесі підготовки *нових наукових кадрів* і вже цим сприяють появі (згодом, після фахового дослідження) нової популярної

літератури *авторів нового покоління*. Але водночас сучасні фахові видання повинні не тільки виконувати свою пряму функцію – фахового дослідження, фахового викладу проблем, але й *стимуляції* на нових (для нашої науки) підходах, нових цінностях більш ширшого *розповсюдження ідей* (не тільки у фаховому середовищі) – наприклад шляхом *додаткових серійних видань*. Останні, - скажімо, під рубриками “Бібліотека журналу”, - вже можуть виконувати не тільки суто наукову, але й науково-популярну функцію.

Отже, роль фахових видань у *популяризації* знань багатопланова, але головним чином опосередкована, наприклад, через участь у процесі підготовки нових спеціалістів, заснуванні спеціалізованих сателітних видань тощо.

В царині *розвитку* знань фахові видання *безпосередньо* відіграють непересічну роль. Вони є авангардним інструментом наукової інформації, першою трибуною, апробаційним засобом науково-дослідних робіт, подають матеріали про нові наукові дослідження, надають свої шпальти для *дискусій* з проблемних питань, друкують компаративні, феноменологічні, аналітичні та ін. дослідження, результати і матеріали наукових конференцій тощо. Розвиненість мережі фахових (спеціальних) видань, яка охоплює різні галузі науки, і авторитетність цих видань у світі є одним з критеріїв розвитку в країні науки як такої. В Україні, де фахові видання переважно випускають вузи та науково-дослідні організації, існує певний механізм визнання “фаховості” видання через Вищу Атестаційну Комісію (ВАК). В інших країнах діють інші механізми – зокрема видання фахових журналів товариствами спеціалістів у певній галузі, фірмами, інститутами та університетами, входження журналів у мережу видань ISSN.

Сьогодні простежується тенденція до комплексності подачі інформації у фахових виданнях. Це призводить до того, що вони стають все більш багатокомпонентними – аналітично-інформаційними, з подачею не тільки суто наукового матеріалу, але й інформативного (аж до “прайсів”, реклами

тощо, що, до речі, не є ознакою фаховості). На жаль, в Україні інколи “компілятивні” багатокomпонентні видання більше схожі на публіцистично-рекламні ніж на фахові. Крім того, спостерігається тенденція до багатогалузевості фахових журналів (одночасно в різних галузях знань – ряді гуманітарних або природничих наук, наприклад одночасно в філософії, економіці, історії тощо). Останнє можна розцінити як позитивне явище, бо в такому багатогалузевому фаховому виданні різні “вузькі” фахівці мають більшу можливість ознайомлення з роботами в сусідніх, споріднених, або й більш далеких галузях, що загалом підвищує їх науковий рівень.

Останнім часом обов’язковою ознакою фахового видання є його представленість в електронному вигляді (CD-диски) та Інтернеті. CD-диски все частіше випускають разом з традиційними друкованими фундаментальними монографіями, енциклопедіями, матеріалами конференцій. В Інтернеті це, як правило, сайти або портали окремих журналів – своєрідні бібліотеки журналу, інколи міні-пошукові системи по матеріалам журналу та його авторам, дайджести журналів тощо. Набули розвитку Інтернет-видання, серед яких, однак, фахові зустрічаються поки що дуже рідко. Інтернет дозволяє здійснювати функцію обміну інформацією більш оперативно ніж друковане видання – з’являються фахові Інтернет-конференції, чати тощо. В перспективі очікується збільшення кількості фахових видань на електронних носіях.

Таким чином, роль фахових видань у розвитку і популяризації знань оцінюється дуже високо. Вони виконують основних ряд функцій – власне забезпечення розвитку наукових знань та підготовки наукових кадрів, апробаційну та інформаційну (для результатів нових НДР), комунікативну, пізнавальну (гносеологічну, мислетворчу), “фільтраційну” (виокремлення власне наукових знань), номінативну (термінотворчу), ідентифікаційну (визнання фахівця) функції, а також функцію нагромадження, поширення і збереження наукової інформації, загально-культурноносну функцію.